

บทที่ 2

ขอบเขตเนื้อหาของสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ความรู้ต่าง ๆ ในโลก สามารถจำแนกได้เป็นสามแขนงใหญ่ คือ วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Natural Sciences) มนุษยศาสตร์ (Humanities) และสังคมศาสตร์ (Social Sciences) แต่ละแขนงใหญ่มีขอบเขตเนื้อหาและสาขาย่อยพอสรุปได้ คือ

วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Natural Sciences) เป็นความรู้เกี่ยวกับความเป็นไปของธรรมชาติ ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ที่สามารถทดสอบได้ การศึกษาส่วนใหญ่จะเป็นการทดลองอย่างมีระบบ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลและหลักฐานอย่างมีระเบียบ และสามารถนำมาตั้งเป็นทฤษฎีหรือกฎเกณฑ์ได้ สาขาต่าง ๆ ในแขนงนี้ได้แก่ สาขาวิชาฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยา สรีรวิทยา พฤกษศาสตร์ ดาราศาสตร์ เป็นต้น

มนุษยศาสตร์ (Humanities) เป็นความรู้เกี่ยวกับคุณค่าทางจิตใจและความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ที่มีต่อโลกและต่อตัวมนุษย์เอง ศึกษาผลงานของมนุษย์ที่แสดงถึงคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ด้านต่าง ๆ เช่น ด้านวรรณกรรมและศิลปะที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น สาขาต่าง ๆ ในแขนงนี้ได้แก่ ศิลป์ วรรณคดี ปรัชญา ศาสนา และประวัติศาสตร์ เป็นต้น

สังคมศาสตร์ หรือ Social Science คำว่า Social มาจากคำภาษาละตินว่า Socius ซึ่งหมายถึง เพื่อน การคบหาสมาคมติดต่อกัน การอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม มีความรู้สึกผูกพันเป็นพวกเดียวกัน มีความสัมพันธ์กัน (Webster 1957: 1722) ส่วนคำว่า Science มาจากคำภาษาละตินว่า Scientia ซึ่งหมายถึง ความรู้ สาขาของวิชาความรู้ หรือการศึกษา (Webster 1957: 1622) ดังนั้น สังคมศาสตร์จึงหมายถึง สาขาความรู้ต่าง ๆ หรือการศึกษาถึงมนุษย์และวิถีชีวิตที่เขาอยู่ร่วมกัน มีความสัมพันธ์และมีการกระทำต่อกันในสังคม มีนักสังคมศาสตร์หลายท่านได้ให้ความหมายและคำจำกัดความของคำว่าสังคมศาสตร์ในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน พอสรุปได้คือ สังคมศาสตร์เป็นศาสตร์ทางด้านจิตใจหรือวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรม

ของแต่ละบุคคลในฐานะ เป็นสมาชิกของกลุ่ม (Seligman 1930: 3) กิจกรรมของแต่ละบุคคล นั้นอยู่ในลักษณะที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่งคนมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ด้วย (Gee 1950: 4) การศึกษามนุษย์นั้นจะศึกษาในฐานะที่มนุษย์เป็นหน่วยหนึ่งของสังคม โดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ ศึกษา (Browne 1972: 1) และนอกจากนี้ก็จะศึกษาถึงกลุ่มการดำเนินชีวิตของมนุษย์ด้วย (Hunt 1961: 3) ดังนั้น สังคมศาสตร์จึงเป็นกลุ่มวิชาสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคม (MacKenzie 1966: 1)

ขอบเขตของสังคมศาสตร์

ความรู้ต่าง ๆ ในกลุ่มสังคมศาสตร์ มีขอบเขตกว้างขวางและเนื้อหาที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างลึกซึ้ง เนื้อหาของทุกสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์เป็นสิ่งเดียวกันและมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือ ศึกษามนุษย์ในสังคม (สกินเนอร์ 2499: 6) กล่าวคือ จะศึกษามนุษย์ เฉพาะทางด้านพฤติกรรมที่มีต่อกัน แต่มองจากแง่มุมต่างกัน เนื่องจากเนื้อหาทางสังคมศาสตร์ มีขอบเขตกว้างขวางและซับซ้อน การแบ่งสาขาวิชาต่าง ๆ จึงเป็นการแบ่งเพื่อความสะดวกในการศึกษา ดังนั้น การแบ่งสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์จึงขึ้นอยู่กับนักสังคมศาสตร์แต่ละคนว่า จะรวมสาขาวิชาใดไว้ในความหมายของสังคมศาสตร์ เช่น เซลิกแมน แบ่งสังคมศาสตร์ออกเป็น 3 แขนงใหญ่ คือ

1. สังคมศาสตร์บริสุทธิ์ (Pure Social Science) หรือสังคมศาสตร์แท้ (แบบเก่าที่สุด) จะประกอบไปด้วยสาขาย่อย คือ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ กฎหมาย และจากสังคมศาสตร์บริสุทธิ์ ได้เกิดสังคมศาสตร์แบบใหม่ขึ้น ได้แก่ สาขาวิชา มนุษยวิทยา ทัศนวิทยา สังคมวิทยา และสังคมสงเคราะห์
2. ศาสตร์กึ่งสังคมศาสตร์ (Semi-Social Science) เป็นศาสตร์ที่มีกำเนิดมาจากสังคม ได้แก่ สาขาวิชา จริยศาสตร์ การศึกษา และศาสตร์ ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับสังคม เช่น สาขาวิชาปรัชญา จิตวิทยา เป็นต้น
3. ศาสตร์ที่มีความเชื่อมโยงหรือเกี่ยวข้องกับสังคม (Science with Social implications) เป็นศาสตร์ที่มีรากฐานมาจากมนุษย์ตั้งแต่ต้น ซึ่งได้แก่ สาขาวิชาแพทยศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ศิลป เป็นต้น (Seligman 1930: 3-7)

องค์การศึกษาวិทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งองค์การสหประชาชาติ (United Nations Educational Scientific, Cultural Organization) หรือ ยูเนสโก ซึ่งเป็นองค์การสำคัญทางด้านการศึกษาของโลก ได้จำแนกสาขาทางสังคมศาสตร์ต่างไปจาก เซลิกแมน กล่าวคือ ยูเนสโกแบ่งสาขาความรู้ทางสังคมศาสตร์ออกเป็น 15 สาขาวิชา ได้แก่ สาขาวิชาการธนาคาร การพาณิชย์ การทูต เศรษฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ชาติพันธุ์วิทยา คหเศรษฐศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ วารสารศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ สังคมสงเคราะห์ สังคมวิทยา สถิติศาสตร์ และวิชาอื่น ๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน (UNESCO 1970: 275) ซึ่งการแบ่งด้วยวิธีดังกล่าวค่อนข้างจะจัดกระจาย บางสาขาวิชาควรจะอยู่รวมกันเป็นสาขาเดียวกัน เช่น รัฐศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และ รัฐประศาสนศาสตร์ เป็นต้น ในอีกทางหนึ่ง ยูเนสโกได้รวมสาขาวิชาต่าง ๆ เข้าเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ

1. กลุ่มวิชาหลัก (Core disciplines) เป็นสาขาวิชาที่ใช้เป็นรากฐานที่จะอธิบายให้เกิดความเข้าใจในปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางสังคม สาขาวิชาเหล่านี้จะมีอคติ อันเนื่องมาจากคุณค่าทางสังคมน้อยกว่า เพราะมุ่งที่จะชี้แจงว่าอะไรเกี่ยวข้องกับอะไร หรือเพราะเหตุใดจึงเกิด เป็นสิ่งนั้นขึ้น ในปัจจุบันยูเนสโกระบุว่า คือสาขาวิชารัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา (ซึ่งในการแบ่งช่วงแรกจะใช้ว่าชาติพันธุ์วิทยา) และเพิ่มอีกสาขาหนึ่ง คือ จิตวิทยา

2. กลุ่มวิชาเลือกประยุกต์ (Eclectic disciplines) ซึ่งสาขาวิชาเหล่านี้จะนำเอาบรรดาอรรถาธิบายของสาขาวิชาหลักมา เป็นเครื่องมือในอันที่จะใช้เสริมสร้างวิชาการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของตน เช่น สาขาวิชาการศึกษา รัฐประศาสนศาสตร์ บริหารธุรกิจ และวิชากฎหมาย เป็นต้น (ทิตยา สุวรรณะชฎ 2517: 23-24)

นอกจากวิธีการแบ่งเนื้อหาวิชาทางสังคมศาสตร์ดังกล่าวแล้ว ยังมีการแบ่งเนื้อหาความรู้ทางสังคมศาสตร์ออกเป็นหมวดหมู่ เพื่อความสะดวกในการรวมหรือแยกสิ่งพิมพ์ที่มีเนื้อหาต่าง ๆ ในทางสังคมศาสตร์ออกจากกัน ทั้งนี้เพื่อสะดวกในการสืบค้น เช่น เมลวิต คิวอี้ (Dewey 1971: 604) ได้กำหนดขอบเขตของสังคมศาสตร์ออกเป็นหมวดหมู่ไว้ในแผนการจัดหมู่

หนังสือแบบทศนิยมของดิวอี้ (Dewey Decimal Classification) โดยจัดสาขาวิชาต่าง ๆ ทางสังคมศาสตร์ส่วนใหญ่ไว้ในหมวด 300 และหมวดย่อย ดังนี้คือ

300	สังคมศาสตร์
301	สังคมวิทยา
301.1	จิตวิทยาสังคม
301.2	วัฒนธรรมและขบวนการทางวัฒนธรรม
310	สถิติ
320	รัฐศาสตร์
330	เศรษฐศาสตร์
340	กฎหมาย
350	รัฐประศาสนศาสตร์
360	พยาธิสังคม สังคมสงเคราะห์ สมาคม
370	การศึกษา
380	การพาณิชย์ การคมนาคม และการขนส่ง
390	ขนบธรรมเนียมและประเพณี

ขณะเดียวกันห้องสมุดรัฐสภาอเมริกัน (Library of Congress) ได้กำหนดขอบเขตของสังคมศาสตร์ เป็นหมวดหมู่กระจายอยู่ตามหมวดต่าง ๆ ในแผนการจัดหมู่หนังสือของรัฐสภาอเมริกัน (Library of Congress Classification) ดังนี้ คือ

A	เรื่องทั่ว ๆ ไป
B-BJ	ปรัชญา-จิตวิทยา
BL-BX	ศาสนา
C	ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ชีวประวัติ
D	ประวัติศาสตร์ทั่วไป (ยกเว้นทวีปอเมริกา)
E-F	ประวัติศาสตร์ทวีปอเมริกา
G	ภูมิศาสตร์ แผนที่ มานุษยวิทยา วัฒนธรรม

H	สังคมศาสตร์
HA	สถิติ
HB	ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์
HC	ประวัติศาสตร์และภาวะเศรษฐกิจ การผลิตของรัฐ
HD	ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ : การเกษตรและอุตสาหกรรม
HE	การขนส่งและการสื่อสาร
HF	การพาณิชย์
HG	การเงิน
HJ	การคลัง
HM	สังคมวิทยา
HM 251-299	จิตวิทยาสังคม
HN	ประวัติสังคม การปฏิรูปสังคม
HQ	กลุ่มสังคม ครอบครัว การแต่งงาน บ้าน
HS	สมาคม สโมสร
HT	ชุมชน ชนชั้น เชื้อชาติ
HV	พยาธิทางสังคม (โรคทางสังคม เช่น อาชญากรรม)
HX	ลัทธิสังคมนิยม ลัทธิคอมมิวนิสต์ อนาธิปไตย ลัทธิบอลเชวิซ ยูโทเปีย
J	รัฐศาสตร์
K	กฎหมาย
L	การศึกษา
M	ดนตรี
N	วิจิตรศิลป์
P	ภาษาและวรรณคดี
Q	วิทยาศาสตร์
R	แพทยศาสตร์
S	เกษตรกรรม

T	เทคโนโลยี
U	ยุทธศาสตร์
V	นาวิกศาสตร์
Z	บรรณานุกรมและบรรณารักษศาสตร์

จากการแบ่งหมวดหมู่ดังกล่าวจะพบว่า สาขาวิชาทางสังคมศาสตร์ถูกกำหนดไว้ในหมู่ G, H, J, K, L คือ มานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา จิตวิทยาสังคม รัฐศาสตร์ กฎหมาย การศึกษา เป็นต้น

สำหรับ สจ๊วต เซสส์ (Chase 1956: 21) นักเขียนทางด้านสังคม และ เศรษฐศาสตร์ได้กำหนดขอบเขตสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์ โดยขอให้นักสังคมศาสตร์ในประเทศสหรัฐอเมริกา กำหนดสาขาวิชาพร้อมทั้งลำดับความสำคัญของวิชาทางสังคมศาสตร์ก่อนหลังไว้ด้วย สาขาวิชาที่ได้คะแนนมากซึ่งมีด้วยกัน 5 สาขาวิชา จะถูกนำมารวบรวมไว้ในการสืบสวนของเขา โดยจัดลำดับวิชาที่มีอายุน้อยที่สุดไปหาวิชาที่มีอายุมาก ซึ่งได้แก่ มานุษยวิทยา จิตวิทยาสังคม สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ และรัฐศาสตร์

ส่วนคณะกรรมการ เฮย์ เวอร์ท (Hey Wroth Committee) ได้รวมเอาสาขาวิชากฎหมาย และจิตวิทยา ไว้ในสาขาทางสังคมศาสตร์ด้วย แต่อย่างไรก็ดี คณะกรรมการเห็นว่าน่าจะเน้นหนักเฉพาะวิชาหลัก 3 สาขาวิชา คือ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ และสังคมวิทยา กับสาขาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ธุรกิจศึกษา (Business Studies) การบริหารรัฐกิจ (Public Administration) การศึกษางานทางสังคม (Social Casework) และการบริหารทางสังคม (Social Administration) (Guttman 1966: 187)

จากการสำรวจการแบ่งสาขาทางสังคมศาสตร์ของนักสังคมศาสตร์ต่าง ๆ ดังที่กล่าวแล้ว พบว่าสาขาวิชาหลักที่มีรวมอยู่ในการแบ่งสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์ทุกครั้ง คือ สาขาวิชา รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และสังคมวิทยา นอกนั้นจะมีสาขาวิชาอื่น ๆ ที่มีนักสังคมศาสตร์รวมไว้ใน การแบ่งสาขาวิชาของตน เช่น ในการแบ่งเป็นสังคมศาสตร์บริสุทธิ์ และสังคมศาสตร์

แบบเกิดขึ้นใหม่ เซลิกแมน ได้เพิ่มสาขาวิชาประวัติศาสตร์ ธรรมศาสตร์ ทักษิทยา และสังคม-
 สงเคราะห์ ในส่วนการแบ่งกลุ่มวิชาหลัก ยูเนสโก เพิ่มสาขาวิชามานุษยวิทยา สจ๊วต
 เซลส์ เพิ่มสาขาวิชาจิตวิทยาสังคม และมานุษยวิทยา ส่วนคณะกรรมการ
 เฮย์ เวอร์ท เพิ่มสาขาวิชากฎหมาย จิตวิทยา ธุรกิจศึกษา การบริหารรัฐกิจ การศึกษาทาง
 ทางด้านสังคมและการบริหารทางสังคม (UNESCO 1970: 275; Chase 1956: 21;
 Guttman 1966: 187) นอกจากนี้นักสังคมศาสตร์ดังกล่าวแล้ว จากการสำรวจงานเขียน
 ทางสังคมศาสตร์พบว่า นักสังคมศาสตร์อื่น ๆ ได้เพิ่มสาขาวิชาอื่นนอกเหนือจากสาขาวิชาหลักทั้ง
 สามในการแบ่งสังคมศาสตร์ในทัศนะของเขาเอง ดังนี้คือ คอนสแตน เอ็ม วินเชลล์
 (Winchell 1967: 432) เพิ่มมานุษยวิทยา นิยายปรัมปรา ขนบธรรมเนียมและจารีต
 ประเพณี สถิติ กฎหมาย และภูมิศาสตร์ นอร์มัน แมคแคนซี (MacKenzie 1966: 1)
 คาร์ล เอ็ม ไวท์ (White 1964: 3) เพิ่ม จิตวิทยา มานุษยวิทยา

จะเห็นว่า การแบ่งขอบเขตของสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์ของนักสังคมศาสตร์
 จะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน มีบางสาขาวิชาจะปรากฏทุกครั้งที่มีการแบ่งสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์
 และในการวิจัยนี้ผู้เขียนจะยึดแนวการแบ่งของ สจ๊วต เซลส์ เป็นหลัก ดังจะได้อธิบายขอบเขต
 เนื้อหาของสาขาวิชาต่าง ๆ ตามการแบ่งของ สจ๊วต เซลส์ ต่อไปนี้

สาขาวิชารัฐศาสตร์ หรือ Political Science คำว่า Politic มาจาก
 คำภาษาละตินว่า Politicus แปลว่า เกี่ยวเนื่องจากประชาชนซึ่งจะมีส่วนสัมพันธ์กับรัฐบาล
 รัฐ หรือการเมือง (Webster 1957: 1398) ดังนั้น ความหมายของรัฐศาสตร์ ก็คือ
 ศาสตร์ของสถาบันทางการเมืองหรือของหลักการ องค์การ และวิธีการปกครองของรัฐบาล
 (Webster 1957: 1399) รัฐศาสตร์ถือ เป็นศาสตร์ที่เก่าแก่ที่สุดและเป็นสาขาแรกทาง
 สังคมศาสตร์ (Seligman 1930: 3) เพราะถือว่าชุมชนของมนุษย์ที่สำคัญที่สุดคือ รัฐ
 สมัยกรีกได้มีการนำวิชาเกี่ยวกับรัฐหรือที่เรียกว่า Politics มาถกเถียงอภิปรายกัน
 ผู้เชี่ยวชาญแห่งองค์การศึกษาวិทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งองค์การสหประชาชาติได้ประชุม
 พิจารณากำหนดขอบเขต (scope) ของเนื้อหาทางรัฐศาสตร์เป็นดังนี้ คือ

1. ทฤษฎีการเมือง (Political theory) หรืออีกนัยหนึ่ง ปรัชญาการเมือง (Political philosophy) ได้แก่ ทฤษฎีการเมือง (Political theory) ประวัติความคิดทางการเมือง (History of political ideas)

2. สถาบันทางการเมือง (Political institutions) ได้แก่ รัฐธรรมนูญ (The constitution) รัฐบาลแห่งชาติ (National government) การปกครองท้องถิ่น (Regional and local government) การบริหารราชการ (Public administration) หน้าที่ของรัฐในทางเศรษฐกิจและสังคม (Economic and social function of government) สถาบันการเมืองเปรียบเทียบ (Comparative political institution) หรืออีกนัยหนึ่ง รัฐบาลเปรียบเทียบ (Comparative government)

3. พรรค กลุ่ม และมติมหาชน (Parties, groups and public opinion) ได้แก่ พรรคการเมือง (Political parties) กลุ่มและสมาคม (Groups and associations) บทบาทของประชาชนในทางการเมืองและการบริหารราชการ (Participation of the citizen in the government and the administration) มติมหาชน (Public opinion)

4. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (International relations) ได้แก่ การเมืองระหว่างประเทศ (International politics) องค์การและการบริหารงานระหว่างประเทศ (International organization and administration) กฎหมายระหว่างประเทศ (International law) (UNESCO 1950: 4)

เนื้อหาของสาขารัฐศาสตร์จึงครอบคลุมถึงกำเนิด ลักษณะ และความหมายของรัฐ องค์ประกอบของรัฐ สภาพและจุดประสงค์ของรัฐ รวมถึงการศึกษาความสัมพันธ์ในทางอำนาจระหว่างคนกับรัฐ และระหว่างรัฐด้วยกัน สถาบันการเมือง การปกครอง อำนาจ การตัดสินใจ หรือนโยบายสาธารณะ (ดินพันธ์ นาคะตะ 2517: 105)

สาขาเศรษฐศาสตร์ หรือ Economics คำว่า Economic มาจากภาษากรีกว่า oikos ซึ่งหมายถึง ครัวเรือน ในสมัยกรีกถือว่าวิชาเศรษฐศาสตร์เป็นวิชาที่สำคัญควบคู่ไปกับวิชารัฐศาสตร์ สมัยก่อนเรียกว่าวิชาเกี่ยวกับครัวเรือน (house hold)

ครอบวินส์ (Robbins 1949: 16) ได้นิยามความหมายของเศรษฐศาสตร์ว่า เป็นศาสตร์ที่
 ศึกษาถึงการเลือกหนทางที่จะใช้ปัจจัยการผลิตที่มีอยู่อย่างจำกัด เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตาม
 จุดประสงค์ที่มีอยู่มากมายนับไม่ถ้วน และ พอล เอ. แซมมวลสัน (Samuelson
 1976: 3) ได้ให้ความหมายขยายไปจากรอบวินส์ว่า เป็นการศึกษาถึงคนและสังคมในการ
 เลือกตัดสินใจ จะมีควรใช้เงินหรือไม่ก็ตามในการใช้ทรัพยากรที่ขาดแคลน เพื่อผลิตสิ่งของต่าง ๆ
 และกระจายจ่ายแจกแบ่งปันสินค้า เพื่อการบริโภคและอุปโภค ระหว่างคนและกลุ่มคนต่าง ๆ
 ในสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคต ปัจจุบันเนื้อหาของเศรษฐศาสตร์ นิยมแบ่งออกเป็น 2 ภาค
 คือ เศรษฐศาสตร์มหภาค (Macro-Economics) หรือ เศรษฐศาสตร์ที่ว่าด้วยส่วนรวม
 และ เศรษฐศาสตร์จุลภาค (Micro-Economics) หรือ เศรษฐศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องของส่วนย่อย
 (Day 1966: 111) เศรษฐศาสตร์มหภาคจะครอบคลุมถึงทฤษฎีที่เกี่ยวกับการขึ้นลงของรายได้
 ประชาชาติการบริโภค (สินค้าทุกชนิดเป็นส่วนรวม) เงินเฟ้อ (ซึ่งก็คือการเคลื่อนไหวของราคา
 สินค้าโดยส่วนรวม) การคลังสาธารณะ และการเงิน เป็นต้น (ศรีปริญญา รามโกมุท 2509:
 175) ส่วนทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาเศรษฐศาสตร์มหภาคก็คือ ทฤษฎีการกำหนดรายได้
 และการจ้างงานทั่ว ๆ ไป ทฤษฎีการเจริญเติบโต (วันรัชย์ มิ่งมณีนาถิน และสุรัชย์ บุนนาค
 2518: 9) เศรษฐศาสตร์จุลภาคจะครอบคลุมถึงทฤษฎีที่ว่าด้วยการแบ่งสรรรายได้ การบริโภค
 สินค้าแต่ละอย่าง ต้นทุนการผลิตและหน่วยผลิต เป็นต้น (ศรีปริญญา รามโกมุท 2509: 175)
 ทฤษฎีที่ใช้วิเคราะห์ปัญหาใน เศรษฐศาสตร์จุลภาค คือ ทฤษฎีราคา ซึ่งแยกได้เป็นทฤษฎีผู้บริโภค
 ทฤษฎีการผลิต และทฤษฎีการกระจายรายได้ (วันรัชย์ มิ่งมณีนาถิน และสุรัชย์ บุนนาค
 2518: 9) นอกจากนี้ยังมีเศรษฐศาสตร์ที่ว่าด้วยการค้าและเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ซึ่งใน
 บางเรื่องยากที่จะชี้ว่าเป็น เศรษฐศาสตร์มหภาคหรือ เศรษฐศาสตร์จุลภาค ความเป็นไปของ
 เศรษฐกิจในส่วนย่อยขึ้นอยู่กับน้อยต่อสภาพของเศรษฐกิจโดยส่วนรวม และการที่จะเข้าใจเศรษฐกิจ
 โดยส่วนรวม ต้องอาศัยความเข้าใจในเศรษฐกิจส่วนย่อย การแบ่งภาคของวิชาเศรษฐศาสตร์
 จึงเน้นเพื่อความสะดวกในการศึกษาเท่านั้น (ศรีปริญญา รามโกมุท 2509: 175)

สาขาสังคมวิทยา หรือ Sociology มาจากศัพท์เดิมภาษาละตินว่า socius
 แปลว่า เพื่อน หรือผู้คบหาสมาคม และคำว่า logos ซึ่งเป็นภาษากรีก แปลว่า ถ้อยคำ หรือ
 คำพูด (Websters 1957: 1723) ดังนั้น ตามรูปศัพท์สังคมวิทยาหมายถึงการอภิปรายกันถึง

ผู้คนที่คบหาสมาคมกัน (อุทัย ทิรัญโต 2521: 248) สังคมวิทยาเป็นการศึกษาพฤติกรรม ทางสังคมของมนุษย์อย่าง เป็นวิทยาศาสตร์ ศึกษาถึงกระบวนการและกระบวนการกระทำ ระหว่างกันของบุคคลและกลุ่มคน รูปแบบขององค์การและของสังคม ความสัมพันธ์ระหว่าง บุคคลกับกลุ่ม และการที่กลุ่มมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคล นอกจากนี้ยังศึกษาสิ่งที่เกิดขึ้น เป็นปกติธรรมดาในชีวิตสังคม (normality) เช่น การศึกษาการจัดระเบียบสังคม (Social organization) ขององค์การหรือกลุ่มบุคคลต่าง ๆ การเรียนรู้ระเบียบสังคม (Socialization) โครงสร้างและการทำงานของสถาบันต่าง ๆ เช่น ครอบครัว ศาสนา องค์การ ทางการเมือง เป็นต้น และยังศึกษาในสิ่งที่ เป็นปัญหาสังคมต่าง ๆ เช่น ปัญหาเยาวชน อาชญากรรม โสเภณี สุขภาพจิต ปัญหายาเสพติด ปัญหาครอบครัว เป็นต้น ประเสริฐ แยมกลิ่นฟูง ได้แบ่งสาขาย่อยของสังคมวิทยา ดังนี้

1. การจัดระเบียบทางสังคม (Social Organization) เป็นหัวข้อศึกษาที่มี ขอบเขตกว้างขวางที่สุด เพราะศึกษาเกี่ยวกับระบบบรรทัดฐาน (Normative System) สถาบัน บทบาท องค์การทางสังคม การแบ่งกลุ่มและความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม

2. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลและสังคม (Individual and Society) จะศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของสังคม สภาพแวดล้อม และตัวแทนต่าง ๆ ของสังคม เช่น อิทธิพล ของครอบครัว โรงเรียน สื่อมวลชน ที่มีเหนือการสร้างบุคคลิกภาพของบุคคล

3. การแยกความแตกต่างทางสังคม (Social Differentiation) เป็นหัวข้อ ย่อยของการจัดระเบียบทางสังคม จะศึกษาเกี่ยวกับการแบ่งกลุ่มในสังคม โดยเฉพาะการแบ่ง ตามระดับสูงต่ำของสถานภาพ การเปลี่ยนฐานะชั้น และปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากความไม่เท่า เทียมกันในสังคม เช่น การแบ่งชั้น

4. พฤติกรรมร่วม (Collective Behavior) ศึกษาพฤติกรรมที่สมาชิกของสังคม กระทำร่วมกัน เนื่องจากอิทธิพลการแพร่ระบาดทางอารมณ์ สื่อมวลชน การโฆษณาชวนเชื่อ ความไม่มั่นคงและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในสังคมที่เกิดขึ้นอย่างไม่คาดฝัน เป็นต้น หัวข้อที่ศึกษา จะรวมพฤติกรรมของฝูงชน มวลชน การจลาจล การปฏิวัติ มติมหาชน การโฆษณาสินค้า การโฆษณาชวนเชื่อและปลุกปั่น บทบาทของสื่อมวลชน เป็นต้น

5. สังคมวิทยาการเมือง (Political Sociology) เป็นการศึกษาปัญหาการเมือง การปกครองและการบริหารงานขององค์การของรัฐ โดยวิธีมองปัญหาแบบสังคมวิทยา เช่น เงื่อนไขต่าง ๆ ที่นำไปสู่ความสำเร็จของระบอบประชาธิปไตย สาเหตุทางสังคมของระบอบเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จ ต้นกำเนิดของอุดมการณ์และทฤษฎีทางการเมือง สังคมและเศรษฐกิจ พรรคการเมือง ความขัดแย้งแบ่งแยกระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างองค์การแบบสำนักงานและสังคม
6. สังคมวิทยาอุตสาหกรรม (Industrial Sociology) ศึกษาปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกรรมกรและนายจ้าง สภาพแรงงาน การจัดระเบียบบริหารงานขององค์การทางเศรษฐกิจและการเมือง มนุษยสัมพันธ์ พฤติกรรมทางการบริหาร และปัญหาของอาชีพต่าง ๆ
7. ครอบครัว (Family) ครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมและมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการเปลี่ยนแปลงในสถาบันอื่น ๆ ของสังคม
8. ประชากร และมนุษย์นิเวศวิทยา (Population and Human Ecology) ศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้าง การเพิ่ม การลด และการอพยพโยกย้ายของประชากร และความสัมพันธ์ระหว่างประชากร ทรัพยากร และพื้นที่ การศึกษาปัญหาประชากรจะเรียนได้ในวิชาประชากรศาสตร์
9. ปัญหาชนกลุ่มน้อย (Minorities) ศึกษาปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มใหญ่และคนกลุ่มน้อยในประเทศ ซึ่งอาจมีเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา หรือวัฒนธรรมต่างออกไป
10. สังคมวิทยาชนบท (Rural Sociology) ศึกษาปัญหาการจัดการจัดระเบียบองค์การทางสังคมในชุมชนชนบท อิทธิพลของเมืองที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงในชุมชนชนบท การพัฒนาชุมชน และการนำความเจริญจากภายนอกไปสู่ชนบท
11. สังคมวิทยาเมือง (Urban Sociology) ศึกษาปัญหาการขยายตัวของเมือง (Urbanization) การวางผังเมือง (Urban planning) การเปลี่ยนแปลงในลักษณะของชุมชนและชีวิตความเป็นอยู่ในเมือง บทบาทและความสำคัญของเมืองในการพัฒนาประเทศ และปัญหาเฉพาะต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการขยายตัวของเมือง

12. พฤติกรรมผิด (Deviant Behavior) ศึกษาปัญหาความไม่เป็นระเบียบต่าง ๆ ในทางสังคม ซึ่งก่อให้เกิดทั้งปัญหาสำหรับสังคมและปัญหาส่วนตัวบุคคล เช่น ปัญหาอาชญากรรม วัยรุ่น ยาเสพติด สุขภาพจิต การสาธารณสุข

13. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) เป็นหัวข้อศึกษาที่มีขอบเขตกว้างที่สุดหัวข้อหนึ่ง ปัญหาที่ศึกษา เช่น ที่มาอุปลักษณะวิถีทางและความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงบทบาทและอิทธิพลของศาสนา ระบบคุณค่า ภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจการเมือง และประวัติศาสตร์ในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การศึกษาปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนำไปสู่การตั้งทฤษฎีสังคม (Theory of Society) เช่น ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ (Structural - Functional Theory) หรือ ทฤษฎีตัวกำหนดทางเศรษฐกิจ (Economic Determinism Theory) ซึ่งถือเป็นแม่บทใหญ่สำหรับการอธิบายปัญหาสังคมต่าง ๆ (ประเสริฐ แย้มกลิ่นฟูง 2511: 113-6)

สาขาจิตวิทยาสังคม หรือ (Social Psychology) เป็นคำรวมระหว่างคำว่า Social หรือสังคม กับ Psychology หรือจิตวิทยา ดังนั้นจิตวิทยาสังคมจึงเป็นการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของบุคคลที่เกิดจากปัจจัยทางสังคม ศึกษาถึงโครงสร้างของกลุ่มคนในรูปของพฤติกรรมของแต่ละคนที่อยู่ในกลุ่มนั้น ๆ โดยจะเน้นศึกษาถึงคนแต่ละคนในฐานะเป็นหน่วยหนึ่งของกลุ่มคนทางสังคม (อุทัย ธีรญาโต 2526: 232) จิตวิทยาสังคมจะสนใจเรื่องพฤติกรรมของแต่ละบุคคล เท่าที่มีอิทธิพลและได้รับอิทธิพลจากพฤติกรรมของบุคคลอื่น (Hunt 1961: 27-28) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งจะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหนึ่งที่มีต่อคนอื่น ๆ หรือบุคคลหมู่อื่นเพื่อดูว่าความสัมพันธ์เหล่านี้มีอิทธิพลต่อความประพฤติของบุคคลอื่นอย่างไร และทำให้สามารถทำนายพฤติกรรมของบุคคลนั้น ๆ ได้ใกล้เคียงกับพฤติกรรมจริง (โรเบิร์ต แทกซ์เตอร์ 2499: 421) ดังนั้นหัวใจของจิตวิทยาสังคมคือ ตัวบุคคลกับภาวะจิตใจของเขา (Psychological States) ที่นำมาในสถานการณ์ที่จะเกิดมีพฤติกรรมขึ้น กับกระบวนการอิทธิพลของสังคม (Influence Processes) ซึ่งมาจากสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคล (สุนทร โคมิน ไม่ปรากฏปีพิมพ์: 128)

เนื่องจากจิตวิทยาสังคมศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคลและสภาพแวดล้อมที่เข้ามาามีอิทธิพลต่อตัวบุคคลนั้น ๆ ดังนั้นหัวข้อการศึกษาของจิตวิทยาสังคมจึงมีขอบเขตกว้างขวาง

มาก เนื้อหาของจิตวิทยาสังคมจะครอบคลุมเนื้อหาในส่วนที่เกี่ยวกับหลักเกณฑ์ทั่วไปของจิตวิทยา และในส่วนพฤติกรรมของแต่ละบุคคลในกลุ่มสังคม นอกจากนี้จิตวิทยาสังคมจะศึกษาถึงวิถีชีวิตของแต่ละคน การได้รับการฝึกฝนให้เข้ากับระเบียบประเพณีในเรื่องต่าง ๆ การฝึกฝนในเรื่องของความคิด ความรู้สึก และการกระทำ ตลอดจนกระทั่งความเหมาะสมที่จะดำรงบทบาทในฐานะ เป็นสมาชิกของสังคม (McDougall 1952: 156)

สาขาวิชามานุษยวิทยา หรือ Anthropology คำว่า Anthropology มาจากภาษากรีกเรียกว่า Anthropos แปลว่า มนุษย์ (Webster 1957: 79) กับคำว่า Logos หรือ Logia ซึ่งแปลว่า การศึกษา ความรู้ หรือศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องราวของมนุษย์ที่ได้รวบรวมไว้เป็นระเบียบ (Hoebel 1966: 4) ดังนั้นมานุษยวิทยาจึงหมายถึง การศึกษา หรือความรู้ที่ว่าด้วยเรื่องราวของมนุษย์ที่ได้รวบรวมไว้อย่างเป็นระเบียบแล้ว มานุษยวิทยาแบ่งออกเป็น 2 แขนง คือ มานุษยวิทยากายภาพ (Physical Anthropology) และมานุษยวิทยาภาควัฒนธรรม (Cultural Anthropology) นักมานุษยวิทยาจะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางกายภาพ และลักษณะที่ได้รับอิทธิพลจากสังคม ศึกษาและค้นคว้าในเรื่องรูปร่าง ลักษณะความเป็นมาของมนุษย์ และศึกษาเรื่องวัฒนธรรมของมนุษย์ (Hunt 1961: 27)

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในต่างประเทศ

ในต่างประเทศ การวิเคราะห์การอ้างอิง เป็นที่นิยมกันมากในหมู่บรรณารักษ์และนักสนเทศ ในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา สิ่งพิมพ์ที่นำมาวิเคราะห์มีต่าง ๆ กัน เช่น ตรชนนิวารสาร และสาระสังเขป บรรณานุกรม และวารสารวิจารณ์ เป็นต้น สำหรับสิ่งพิมพ์ที่นักวิจัยนิยมนำมาวิเคราะห์การอ้างอิงมากที่สุด คือ วารสารในแขนงต่าง ๆ (Brittain Line 1973: 80)

การวิเคราะห์การอ้างอิงเพื่อศึกษาประเภท ขอบเขตเนื้อหาวิชา อายุ ภาษาของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง เป็นที่นิยมในการวิจัยกันมาก จากการสำรวจงานวิจัยต่าง ๆ พบจะสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

เกี่ยวกับประเภทของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุดของงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ ผลการวิจัยปรากฏตรงกันคือ หนังสือและวารสาร โดยหน่วยวิเคราะห์เป็นหนังสือและวารสาร ไบรด์ส (Broadus 1971: 236-243) ได้สำรวจงานวิจัยทางสังคมศาสตร์แท้ (Pure Social Science) และงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ประยุกต์ 20 รายการ พบว่าหนังสือได้รับการอ้างอิงตั้งแต่ร้อยละ 30.9 ถึงร้อยละ 61.5 และจากวิทยานิพนธ์ของอลิสเบท แอล ไมร์ (Elizabeth L. Meier) และของเอ็ดเวิร์ด ดับเบิลยู ควินน์ (Edward W. Quinn) (Broadus 1971: 273) ไมร์ได้วิเคราะห์การอ้างอิงของวารสารสังคมวิทยา 6 รายชื่อที่ออกในประเทศสหรัฐอเมริกา ปรากฏว่าหนังสือได้รับการอ้างอิงมากที่สุดร้อยละ 57 รองลงมาได้แก่ วารสาร ได้รับการอ้างอิงร้อยละ 38 นอกนั้นอีกร้อยละ 5 เป็นเอกสารประเภทต่าง ๆ (Meier 1951, quoted in Navanitaya Intrama 1968: 24; Meier 1951 quoted in Broadus 1971: 236-242) ส่วนควินน์ (Quinn 1951, quoted in Broadus 1971: 236-242) ได้วิเคราะห์การอ้างอิงจากหนังสือสาขาสังคมวิทยาจำนวน 47 เล่ม ปรากฏว่าหนังสือได้รับการอ้างอิงมากที่สุดร้อยละ 45 ซึ่งตรงกับงานวิจัยของ Bath University ที่พบว่างานเขียนทางสังคมศาสตร์จะอ้างอิงหนังสือและวารสารมากที่สุด ส่วนจำนวนการอ้างอิงหนังสือและวารสารจะมากน้อยกว่ากันขึ้นอยู่กับลักษณะเนื้อหาของงานเขียน กล่าวคือ ถ้าเป็นงานเขียนที่มีลักษณะเนื้อหาโน้มเอียงไปทางมนุษยศาสตร์ เช่น รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ จะอ้างอิงหนังสือมากกว่าวารสาร แต่ถ้างานเขียนเป็นเนื้อหาทางวิทยาศาสตร์ เช่น จิตวิทยา สถิติ การศึกษา จะอ้างอิงวารสารมากกว่าหนังสือ (Bath University 1979: 74-75) เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับงานวิจัยสาขาอื่น ๆ พบว่างานเขียนทางสาขาวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์จะอ้างอิงวารสารมากที่สุด นอกจากนี้ยังอ้างอิงงานวิจัยรายงานการประชุม ลิทธิบัตเลอร์ (Garfield 1980: 74-75) แต่ในทางกลับกัน งานเขียนในสาขามนุษยศาสตร์จะอ้างอิงวารสารเป็นส่วนน้อย แต่จะอ้างอิงเอกสารที่เป็นประเภทหนังสือวิสต์ที่ไม่ได้พิมพ์เผยแพร่ เช่น จดหมายเหตุ ต้นฉบับตัวเขียน รวมทั้งจุลสาร ใบปลิว ปฏิทิน โน้ตเพลง เป็นส่วนใหญ่ (Baker 1978: 191, 194; Broadus 1971: 241; Jones, Chapman and Woods 1972: 140-141)

อายุของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงในงานเขียนสาขาต่าง ๆ การอ้างอิงเอกสารใหม่และเก่า จะมีลักษณะเนื้อหาของงานเขียนเป็นตัวกำหนด โดยเฉลี่ยพบว่า อัตราการอ้างอิงเอกสารใหม่ที่มีอายุไม่เกิน 10 ปี ในงานเขียนสาขาสังคมศาสตร์ จะต่ำกว่างานเขียนในสาขาวิทยาศาสตร์ และสูงกว่างานเขียนในสาขามนุษยศาสตร์ ในทางกลับกัน อัตราการอ้างอิงเอกสารที่มีอายุมากกว่า 10 ปีขึ้นไป จะสูงกว่างานเขียนในสาขาวิทยาศาสตร์ แต่ต่ำกว่างานเขียนสาขามนุษยศาสตร์ (Brittain 1970: 130-133; MacRae 1969: 631) และจากการสำรวจผลการวิจัยพบว่า งานเขียนส่วนใหญ่ซึ่ง เป็นงานเขียนทางสาขาสังคมศาสตร์ นิยมอ้างอิงเอกสารที่มีอายุไม่เกิน 10 ปี กล่าวคือ เอิร์ลและวิกเคอร์ลี (Earle Vickerly: 1969: 123-141) พบว่าอายุเฉลี่ยของเอกสารทางสังคมศาสตร์ที่ได้รับการอ้างอิงประมาณ 9 ปี ส่วนอายุของวารสารประมาณ 6 ปี บอว์กแมน (Baughman 1974: 293-308) พบว่าอายุเฉลี่ยของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงคือ 8 ปี ส่วนวารสาร 7.5 ปี โบรดัส (Broadus 1971: 236-243) พบว่าเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงตั้งแต่ร้อยละ 45 ถึงร้อยละ 80 มีอายุไม่เกิน 10 ปี สำหรับไมร์ พบว่าเอกสารทางสังคมวิทยาที่ได้รับการอ้างอิงมีอายุใกล้เคียงกับเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงในทางสาขาสังคมศาสตร์ คือ มีอายุไม่เกิน 10 ปี (Meier 1951, quoted in Navanitaya Intrama 1968: 24; Meier 1951, quoted in Broadus 1971: 236-242) ส่วน ควินน พบว่าอายุของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงส่วนใหญ่ คือ ร้อยละ 57 มีอายุน้อยกว่า 10 ปี (Quinn 1951, quoted in Broadus 1971: 236-242) เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับงานวิจัยสาขาอื่น ๆ พบว่างานเขียนในสาขาวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ จะอ้างอิงเอกสารที่มีอายุไม่เกิน 5 ปี หรือ 10 ปี (Garfield 1980: 42-48) แต่ในทางกลับกัน งานเขียนในสาขามนุษยศาสตร์ อายุเฉลี่ยของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงจะมากตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป จนเป็นร้อย ๆ ปี (Baker 1978: 191, 194; Broadus 1971: 241; Jones, Chapman and Woods 1972: 140-141)

ขอบเขตเนื้อหาวิชาของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง ปรากฏว่างานเขียนเกี่ยวกับสาขาใด มักจะอ้างอิงเอกสารภายในสาขาวิชานั้น ๆ เป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะงานเขียนในสาขาวิทยาศาสตร์และมนุษยศาสตร์มักจะไม่อ้างอิงเอกสารนอกสาขาวิชา แต่งานเขียนทางสาขาสังคมศาสตร์ ถึงแม้จะอ้างอิงเอกสารในสาขาวิชามากที่สุด ยังอ้างอิงเอกสารในสาขาวิชาอื่น ๆ

ด้วย (อารีย์ ชื่นวัฒนา 2524: 31) เอิร์ลและวิกเคอร์ลี (Earle Vickerly 1969: 123-141) ได้ศึกษาการใช้วรรณกรรมทางสังคมศาสตร์ พบว่างานเขียนทางสาขาสังคมศาสตร์ จะอ้างอิงเอกสารทางสังคมศาสตร์ร้อยละ 58 อ้างอิงเอกสารสาขาอื่น ๆ ร้อยละ 42 สจ๊วต (Stewart 1970: 321-353) ได้ศึกษาการอ้างอิงเฉพาะทางสาขารัฐศาสตร์จาก หนังสือรัฐศาสตร์ พบว่าเอกสารทางสาขารัฐศาสตร์ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด รองลงมาเป็น เอกสารสาขาอื่น ๆ ที่มีพิมพ์ค่อนข้างใหม่ วรรณกรรมทางสังคมศาสตร์จะได้รับการอ้างอิงมากกว่าวรรณกรรมทางมนุษยศาสตร์ และวรรณกรรมทางมนุษยศาสตร์นับวันจะถูกอ้างอิงน้อยลง บอรั๊กแมน (Baughman 1974: 293-308) ได้วิเคราะห์การอ้างอิงที่ปรากฏในเชิงอรรถ และบรรณานุกรมของบทความในวารสารสังคมวิทยา 7 รายการ พบว่าเอกสารสำคัญ ๆ ที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด เป็นเอกสารทุกสาขาทางสังคมศาสตร์ และจากการสำรวจงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ ไบรด์ส (Broadus 1971: 236-243) พบตรงกันว่า งานเขียนในสาขาใด ก็อ้างอิงเอกสารที่มีเนื้อหาในสาขานั้นและสาขาอื่น ๆ ทางสังคมศาสตร์มากกว่าจะอ้างอิงเอกสารในสาขาที่ไม่เกี่ยวข้อง แต่อย่างไรก็ตาม เขาพบว่ามีงานวิจัยบางรายการเท่านั้นที่มีผลการวิจัยผิดไปจากที่ได้กล่าวแล้ว กล่าวคือ งานวิจัยทางสังคมวิทยาที่ใช้หนังสือ เป็นหน่วยวิเคราะห์ จะอ้างอิงเอกสารในสาขาสังคมวิทยาน้อยมากเพียงร้อยละ 16.8 ขณะที่งานวิจัยทางเศรษฐศาสตร์ที่ใช้วารสาร เป็นหน่วยวิเคราะห์ กลับอ้างอิงเอกสารในสาขาเศรษฐศาสตร์มากที่สุดถึงร้อยละ 72.3

ภาษาของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงในงานเขียนสาขาต่าง ๆ นั้น จะขึ้นอยู่กับภาษาของงานเขียนนั้น ๆ หรือเป็นภาษาของผู้เขียนงานนั้น เช่น งานเขียนเป็นภาษาอังกฤษ จะอ้างอิงเอกสารภาษาอังกฤษมากที่สุด ถ้าเป็นงานเขียนภาษาเยอรมัน จะอ้างอิงเอกสารภาษาเยอรมันมากที่สุด เป็นต้น (Broadus 1971: 240) จากผลการวิจัยของเอิร์ลและวิกเคอร์ลี สจ๊วต และบอรั๊กแมน เห็นสอดคล้องกันว่าภาษาอังกฤษเป็นภาษาของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด เช่น เอิร์ลและวิกเคอร์ลีพบว่าเอกสารที่เขียนเป็นภาษาอังกฤษได้รับการอ้างอิงร้อยละ 89 ขณะที่เอกสารภาษาอื่น ๆ อีกประมาณ 6 ภาษา ได้รับการอ้างอิงรวมกันร้อยละ 11 ส่วน บอรั๊กแมน พบว่าหนังสือและวารสารภาษาอังกฤษได้รับการอ้างอิงร้อยละ 93.97 และร้อยละ 97.03 ขณะที่หนังสือและวารสารภาษาอื่นได้รับการอ้างอิงร้อยละ 6.03 และร้อยละ 2.97

เมื่อนำมาเปรียบเทียบกันงานวิจัย การสำรวจงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ของโบรคส์ ก็ปรากฏ เช่นเดียวกันว่า ภาษาอังกฤษเป็นภาษาของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงถึงมากที่สุด กล่าวคือ งานวิจัยของประเทศสหรัฐอเมริกาจะอ้างอิงถึงเอกสารภาษาอังกฤษตั้งแต่ร้อยละ 89.4 ถึงร้อยละ 93.3 งานวิจัยของประเทศอังกฤษ 2 รายการ ก็อ้างอิงถึงเอกสารที่เขียนเป็นภาษาอังกฤษร้อยละ 87.7 และร้อยละ 89 จากผลงานวิจัยดังกล่าวแล้ว จะพบว่าเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงถึงส่วนใหญ่เป็นภาษาอังกฤษ ส่วนเอกสารภาษาอื่น ๆ ได้ถูกนำมาอ้างอิงถึงน้อยมาก ส่วนไม่รพมว่าภาษาของเอกสารที่ใช้ ใช้ภาษาต่างประเทศเล็กน้อย ส่วนใหญ่เป็นภาษาอังกฤษมีจำนวนร้อยละ 93 (Meier 1951, quoted in Navanitaya Intrama 1968: 24; Meier 1951, quoted in Broadus 1971: 236-242) จากผลการวิจัยดังกล่าวจะพบว่าเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงถึงส่วนใหญ่เป็นภาษาอังกฤษ

เกี่ยวกับการศึกษารายชื่อวารสารที่ได้รับการอ้างอิงถึงมากที่สุด และประเทศผู้ผลิตวารสารที่ได้รับการอ้างอิงถึงในวารสารแต่ละรายการนั้น จากการสำรวจงานวิจัยต่าง ๆ ปรากฏว่างานเขียนในสาขาใดหรือวารสารสาขาใดก็ตาม วารสารที่ได้รับการอ้างอิงถึงมากที่สุด จะเป็นวารสารในสาขานั้น ๆ สจ๊วต ได้วิเคราะห์การอ้างอิงจากหนังสือรัฐศาสตร์พบว่า วารสารที่ได้รับการอ้างอิงถึงมากที่สุดเป็นวารสารอเมริกันทางสาขารัฐศาสตร์ ชื่อ American Political Science Review และเมื่อวิจัยต่อ โดยนำวารสารทางสาขารัฐศาสตร์ที่ผลิตจากประเทศสหรัฐอเมริกา 2 รายการ คือ Political Studies และ Political Quarterly มาร่วมวิเคราะห์กับวารสารฉบับแรกโดยศึกษาถึงรายชื่อวารสารที่ได้รับการอ้างอิงถึงมากที่สุด ก็ยังปรากฏว่าเป็นวารสารอเมริกันชื่อ American Political Science Review (Stewart 1970: 321-353) ส่วนบอรั๊กแมน ได้วิเคราะห์การอ้างอิงในบทความวารสารที่ทำดรรชนีใน Social Science Citation Index Volume 24 ค.ศ. 1970-1971 ภายใต้วหัวข้อทางสังคมวิทยา วารสารที่ได้รับการอ้างอิงถึงมาก 20 รายการ เป็นวารสารทางสังคมวิทยาเสียเป็นส่วนใหญ่ เช่น Journal of Marriage and Family และ American Sociological Review เป็นต้น (Baughman 1974: 293-307)

งานวิจัยในประเทศไทย

การวิเคราะห์การอ้างอิง เอกสารในงานเขียนในประเทศไทย เริ่มมีผู้สนใจกันมากขึ้น แต่ส่วนใหญ่แล้วการวิเคราะห์การอ้างอิงจะถูกนำไปประกอบกับวิธีการอื่น ๆ หรือใช้ศึกษาเรื่องราวเพียงบางส่วนในงานวิจัยเท่านั้น เช่น ใช้ประกอบการวิจัยเพื่อศึกษาถึงปัญหาในการใช้หนังสือและวัสดุในห้องสมุดของนักวิจัย และหน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์มักจะเป็นวิทยานิพนธ์ งานวิจัยในลักษณะดังกล่าวนี้ได้แก่ จรินทร์ สกุลถาวร (2515) ได้วิเคราะห์การอ้างอิงที่ปรากฏในเชิงอรรถและบรรณานุกรมของวิทยานิพนธ์ ระดับปริญญาโทบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร จารุพร สัทธาธิ (2515) ได้วิเคราะห์การอ้างอิงของวิทยานิพนธ์ทางด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์และศึกษาศาสตร์ จำนวน 150 เล่ม ไพลิน ไชยเสนะ (2516) ได้วิเคราะห์การอ้างอิงของวิทยานิพนธ์ทางการศึกษาจำนวน 260 เล่ม จิตรรา ทับแสง (2518) ได้วิเคราะห์การอ้างอิงที่ปรากฏในบรรณานุกรมของวิทยานิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน 31 เล่ม ศจี จันทวิมล (2519) ได้วิเคราะห์การอ้างอิงของวิทยานิพนธ์สาขารัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน 133 เล่ม เปรมวัลย์ วาจิธร (2520) ได้วิเคราะห์การอ้างอิงในสาขาเดียวกันแต่ต่างสถาบันกัน ได้แก่ วิทยานิพนธ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และวิทยานิพนธ์ของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ จำนวน 172 เล่ม งานวิจัยเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นการศึกษามีปัญหาการใช้หนังสือและวัสดุห้องสมุดดังกล่าวแล้ว โดยบางส่วนของวิทยานิพนธ์ได้ศึกษาประเภทของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงด้วย นอกจากนี้ สลธิชา สุทธินิรันดร์กุล (2520) ได้วิเคราะห์รายการเอกสารอ้างอิงในบทความวารสารห้องสมุด ส่วนอารีย์ ชื่นวัฒนา (2524) ได้วิเคราะห์การอ้างอิงของวิทยานิพนธ์สาขาบรรณารักษศาสตร์ ที่มีขอบเขตเนื้อหาเกี่ยวกับห้องสมุดวิทยาลัยและห้องสมุดมหาวิทยาลัย โดยใช้วิธีดังกล่าววิจัยตลอดทั้งเล่ม จุดมุ่งหมายของการวิเคราะห์การอ้างอิงเหล่านี้เพื่อศึกษาประเภท ภาษา อายุ และลักษณะของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง รวมทั้งรายชื่อวารสารที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด

จากการศึกษาประเภทของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง ผู้วิจัยได้รายงานผลตรงกันว่า เอกสารที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด คือ หนังสือ ส่วนเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงในระดับรองลงมา จรินทร์ สกฤตถาวร ชลธิชา สุทธินิรันดรกุล ศจี จันทวิมล และอารีย์ ชื่นวัฒนา พบว่าเป็นวารสาร ในขณะที่จิตรา ทับแสง พบว่าเป็นสิ่งพิมพ์รัฐบาล ส่วนไพลิน ไชยเสนะ พบว่าเป็นวิทยานิพนธ์

สำหรับการวิเคราะห์ภาษาของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง ผู้วิจัยทั้งแปดรายงานผลตรงกันว่า ผู้เรียบเรียงวิทยานิพนธ์อ้างอิงเอกสารภาษาอังกฤษมากกว่าเอกสารภาษาไทย กล่าวคือ จรินทร์ สกฤตถาวร พบว่าผู้เรียบเรียงวิทยานิพนธ์อ้างอิงเอกสารภาษาอังกฤษมากกว่าเอกสารภาษาไทย คิดเป็นร้อยละ 72.2: 27.6 และอ้างอิงวารสารภาษาอังกฤษมากกว่าวารสารภาษาไทยร้อยละ 68.75: 31.25 จารุพร สัทธาธิก พบว่าหนังสือภาษาอังกฤษได้รับการอ้างอิงมากกว่าหนังสือภาษาไทยร้อยละ 60.39: 39.61 วารสารภาษาอังกฤษได้รับการอ้างอิงมากกว่าวารสารภาษาไทยร้อยละ 70.48: 29.52 อารีย์ ชื่นวัฒนา พบว่าเอกสารภาษาอังกฤษได้รับการอ้างอิงมากกว่าเอกสารภาษาไทยร้อยละ 61.39 ไพลิน ไชยเสนะ พบว่าหนังสือภาษาอังกฤษได้รับการอ้างอิงมากกว่าเอกสารภาษาไทยร้อยละ 93.46: 38.23 ส่วนวารสารภาษาอังกฤษได้รับการอ้างอิงมากกว่าวารสารภาษาไทยร้อยละ 71.79: 28.21

ในเรื่องการวิเคราะห์อายุของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง ปรากฏว่าเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงในงานเขียนเป็นเอกสารใหม่ที่มีอายุไม่เกิน 10 ปีมากที่สุด จากผลการวิจัยของชลธิชา สุทธินิรันดรกุล พบว่าผู้เขียนบทความในวารสารห้องสมุดอ้างอิงเอกสารที่มีอายุไม่เกิน 5 ปี มากที่สุดคือร้อยละ 53.2 รองลงมาเป็นการอ้างอิงเอกสารที่มีอายุระหว่าง 6 ถึง 10 ปี คิดเป็นร้อยละ 22.9 อายุระหว่าง 11 ถึง 20 ปี คิดเป็นร้อยละ 15.2 และตั้งแต่อายุ 20 ปีขึ้นไปร้อยละ 5.1 จากผลการวิจัยของอารีย์ ชื่นวัฒนา พบว่าการอ้างอิงเอกสารที่มีอายุไม่เกิน 5 ปี มีจำนวนร้อยละ 37.56 และอายุระหว่าง 6 ถึง 10 ปี มีจำนวนร้อยละ 26.80

ลักษณะของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง จากผลการวิจัยของจิตรา หัมแสง สรุปได้ว่า เอกสารที่ได้รับการอ้างอิงส่วนใหญ่เป็นเอกสารปฐมภูมิ (primary sources) เช่น ราชกิจจานุเบกษา หนังสือประชุมจารึกสยามภาค 1 เป็นต้น ในทางตรงกันข้าม จากผลการวิจัยของอารีย์ ชื่นวัฒนา สรุปได้ว่าผู้เรียบเรียงวิทยานิพนธ์อ้างอิงเอกสารทุติยภูมิ (secondary sources) ถึงร้อยละ 81.98 และอ้างอิงเอกสารปฐมภูมิ (primary sources) ร้อยละ 18.02 เท่านั้น

รายชื่อวารสารที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด จากผลการวิจัยของ จิตรา หัมแสง พบว่าวารสารภาษาไทยที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด คือ ราชกิจจานุเบกษา ส่วนวารสารทางค่านบรรณารักษศาสตร์ ที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด จิตรา หัมแสง ชลธิชา สุทธินิรันดรกุล และอารีย์ ชื่นวัฒนา รายงานผลตรงกันคือ วารสารภาษาไทย ได้แก่ วารสารห้องสมุด ส่วนวารสารภาษาอังกฤษ ได้แก่ College & Research Libraries

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย